

בפרטי וגדרי התפלה וכוונתה צרכות (כט: – לד:), ועת נרה היא ליעקב

- מהי נקודת המחלוקת? כלומר, איך יתכן ר' גרשום את קושיית הצ"י? עפ"י איזה סילוק יסודי?

Below are 2 additional, optional aspects of the sugya:

ד טעות בתפלה ובברכת המזון

גמרא (ריש כט:): "אמר ר' תנחום ... תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה" [= 13 שורות] עד הנקודתיים

גמרא (סוף מט:): "יתיב ר' זירא אחורי ..."
עד (ריש מט:): "... והמטיב חוזר לראש",
וברש"י (ריש מט: ד"ה והדר)

רמב"ם וראב"ד הל' ברכות (פרק ב' הלכה י"ב)

- מהי דעת רש"י במחלוקת רמב"ם וראב"ד?
- איך זה קשור להצנה צענין התפלה?

ה איסורי יו"כ, והכנה לתפלה

שלחן ערוך אורח חיים (סי' תרי"ג סעיפים א', ג')

ט"ז שם (סעיף-קטן ב')

- מהי קושיית הט"ז?

הגהות מיימוניות הל' שביתת עשור (פרק ג' אות ב'), "פירש רשב"ם ... נמי הכון"

- השתדל ליישז פסק השו"ע עפ"י מה שלמדנו, ועפ"י הטעם הנזכר בהגהות מיימוניות.

ליחור עיון –

חידושי ר' חיים הלוי (הל' תפלה פרק ד')

עמק ברכה (תפלה סי' א')

א תפלה בלי כוונה

גמרא (ל:), "ר' חייא בר אבא עלי ... דריש ירחא"

גמרא (לד:), "המתפלל צריך שיכוין ..."
עד הנקודתיים

- מה קשה לך בלימוד שמי גמ' הללו?

תוס' שם (לד: ד"ה יכוין)

וכן עייין – ריטב"א (לד: ד"ה ואם לאו, וד"ה אהייא)

- מה תירצו צמוס'?
- האם נראה לך תירוץ אַמַר? הסבונן צדצרי הרמב"ם הללו, וצַהַקְשָׁר הדצריס:

רמב"ם הל' תפילה (פרק ד' הלכות א', ט"ו, ט"ז)

רמב"ם הל' תפילה (פרק י' הלכה א')

ב חיוב התפלה מדאורייתא

גמרא תענית (ב.), "דתניא לאהבה ... זו תפלה"

רמב"ם ריש הל' תפלה (פרק א' הלכות א' - ב')

[וטוב להמשיך שם, וללמוד גם הלכות ג' - ד']

[השגות הרמב"ן על ספר המצוות לרמב"ם (מצוה ה')]

ג הפסק בתפלה

משנה (ל:)

גמרא (סוף לב:), "אפילו המלך ... עכו"ם פוסק"

גמרא (ריש לג.), "אפילו נחש ... עקרב פוסק"

תוס' (לג. ד"ה אבל)

בית יוסף אורח חיים (סי' ק"ד סעיף ה') ד"ה כתב

- מהי המחלוקת בין תוס' ורבינו גרשום?

רמז"ס ה' תפילה

פרק א'

א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר (שמות כג כה) "ועבדתם את ה' אלהיכם". מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר (דברים יא יג) "ולעבדו בכל לבבכם" אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה:

ב ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו:

ג אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכולתו ובכל עת שירצה. וכן מנין התפלות כל אחד כפי יכולתו. יש מתפלל פעם אחת ביום. ויש מתפלל פעמים הרבה. והכל יהיו מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה. וכן היה הדבר תמיד ממש רבנו ועד עזרא:

ד כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האמות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מערבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צרכו בלשון אחת אלא בשבוש שנאמר (נחמיה יג כד) "ובניהם חצי מדבר אשדודית" וגו' (נחמיה יג כד) "ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם". ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאל חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות. וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמונה עשרה ברכות על הסדר. שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודיה. ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הצבור כלן, כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלמה כתפלת בעלי הלשון הצחה. ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסדרות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג:

פרק ד'

א חמשה דברים מעכבין את התפלה אף על פי שהגיע זמנה. טהרת ידיים. וכסוי הערוה. וטהרת מקום תפלה. ודברים החופים אותו. וכונת הלב:

שז כונת הלב כיצד. כל תפלה שאינה בכונה אינה תפלה. ואם התפלל בלא כונה חוזר ומתפלל בכונה. מצא דעתו משבשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו. לפיכך הבא מן הדרך והוא עיף או מצר אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו. אמרו חכמים ישהה שלשה ימים עד שינוח ותתקרב דעתו ואחר כך יתפלל:

שז כיצד היא הכונה. שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישוב מעט קדם התפלה כדי לכוון את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. לפיכך צריך לישוב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קדם תפלה ושעה אחת לאחרי תפלה ומאריכין בתפלה שעה:

פרק י'

א מי שהתפלל ולא כוון את לבו יחזר ויתפלל בכונה. ואם כוון את לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך. מי שטעה באחת משלש ברכות הראשונות חוזר לראש. ואם טעה באחת משלש ברכות אחרונות יחזר לעבודה...

מכל מקום נראה דאינו ענין לחייבו לחזור לראש. ומ"ש דכל י"ח ברכות כבירה אחת דמו ליתא דלא אמרינן אלא דשלש ראשונות חשובות כאחת וכן שלש אחרונות הילכך ליתא להא דה"ר גרשום אלא דין שח בתפילה לענין חזרה כדין שאר הפסקות שנתבארו בסמוך:

רמזים וראש"ד הלי ברכות (פרק צ' הלכה י"ג)

שכח ולא הזכיר בשבת או ביום טוב קדשת היום. אם נזכר קדם שיתחיל בברכה רביעית בשבת אומר ברוך י"י אשר נתן מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית קדש ברוך אתה יי' מקדש השבת. ביום טוב אומר ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לישון ולשמחה ברוך אתה יי' מקדש ישראל והזמנים. ומתחיל בברכת רביעית וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית פוסק וחוזר לראש שהוא ברכת הו"ן:

כתב הראב"ד ז"ל, טעה בזה דלא גריעא ברכה רביעית ממי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה אע"פ שסיים שים שלום חוזר לעבודה ואינו חוזר לראש הלכך הכא נמי פוסק וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ"ל:

שלמן ערוך אורח חיים (סי' תרי"ג סעיפים א', ג')

א אסור לרחוץ ביום הכיפורים, בין בחמין בין בצונן; ואפי' להושיט אצבעו במים, אסור. ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם; שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג. ...

ג אם הטיל מים ושפשף בידו, או עשה צרכיו וקנח, מותר לרחוץ דהוה ליה ידיו מלוכלכות ואם רוצה להתפלל, אפילו לא קנח נמי מותר ליטול עד סוף קשרי אצבעותיו.

ט"ז שם (ס"ק צ')

משמע אבל בלא שפשף [= ידיו נקיות], אין ליטול ידים רק אם רוצה להתפלל ... ולמה תלאו כאן בתפלה שהיא אינה כל היום? ולפי מה שכתבתי כאן, א"צ לכתוב דין שפשוף כלל כיון שבכל פעם צריך לומר "אשר יצר", וצ"ע!?

הגהות מיימוניות הלי שכימת עשור (פ"ג אות ב')

... פירוש רשב"ם וריב"א שאם הסיך רגליו מותר לרחוץ ידיו משום הכון לקראת גו'. ונראה לראב"ן ולרבינו שמחה ולרבינו יהודה דאף בקטנים אף אם לא שפשף דשייך ביה נמי הכון.

גמרא תענית (ג.)

דתניא "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, יג) איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה

השגות הרמז"ן על ספר המצוות לרמז"ם (מנחה ה')

כתב הרב [= הרמב"ם בספר המצוות], "המצוה החמישית שנצטוינו בעבודתו שני' ועבדתם את יי' אלהיכם וגו' ואומר ולעבדו בכל לבבכם. ... והוא מצוה בתפלה ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה. ... כל אלה דברי הרב.

ואין הסכמה בזה. שכבר בארו החכמים בגמרא תפלה דרבנן כמו שאמרו בשלישי שלברכות (כא א) ...

אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל [מדאורייתא], אבל הוא ממדות חסד הבורא ית' עלינו, ששומע ועונה בכל קראינו אליו.

ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתינו לאל ית' בכל לבבנו כלומר בכונה רצויה שלימה לישמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת. כענין ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממוננו.

ומה שדרשו בספרי (עקב) ולעבדו זה התלמוד ד"א זו תפלה אסמכתא היא או לומר שמכלל העבודה שנלמד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות ותהיינה עינינו ולבנו אליו לבדו כעניני עבדים אל יד אדוניהם. וזה כענין שכתוב (בהעלותך י) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני יי' אלהיכם והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבא על הצבור לצעוק לפניו בתפלה ובתרועה ...

צית יוסף אורח חיים (סי' ק"ד סעיף ה')

כתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ' קיט) וזה לשונו כתב ה"ר גרשום ב"ר שלמה נשאל לפנינו אם שח בתפילה אם צריך לחזור אם לאו ואם חוזר אם יחזור לראש או לאותה ברכה ששח בה והשבנו שצריך לחזור לראש כי כל י"ח ברכות כבירה אחת דמו עכ"ל וכן כתב בארחות חיים (תפלה סי' צב) בשם הראב"ד.

ומתוך מה שכתבתי [= תוס'] יתבאר שאין דעת הפוסקים כן. ואע"פ שיש לחלק דהני הפסקות הוו ברשות והך הויא שלא ברשות